

Text: Linnea Jensdotter och Mia Lövheim

Mellan religionsfrihet och yttrandefrihet: Det mediala samtalet om religion och trossamfund

Hur ser det mediala samtalet om religion och trossamfund ut i Sverige?

Det finns en utbredd uppfattning om att det mediala samtalet om religion i Sverige är övervägande kritiskt – och att detta är att vänta i vad som ofta slentrianmässigt kommit att beskrivas som ”världens mest sekulariserade land”. Den forskning som idag finns tillgänglig bekräftar till stor del uppfattningen om att en kritisk inställning till religion präglar hur religion skildras i svenska medier. Detta gäller särskilt former av religion som uppfattas vara extremistiska och förespråka värderingar som motsäger till exempel jämställdhet mellan könen, yttrandefrihet, eller barns- och ungas frihet att själva bestämma över sina liv i relation till sina föräldrar. Det mediala samtalet idag sker dock i flera sammanhang och med fler olika aktörer än bara för ett decennium sedan, vilket gör att bilden av hur religion presenteras och diskuteras i svenska medier behöver belysas på ett mer mångfasetterat sätt.

I denna text vill vi lyfta fram ett antal delvis samverkande och delvis olika trender när det gäller det mediala samtalet om religion och trossamfund i Sverige. Vi tar vår utgångspunkt framförallt i forskning som genomförts vid Uppsala universitet, Centrum för mångvetenskaplig forskning om religion och samhälle.

Ett ökat medialt intresse för religion?

Inom forskning om religion hävdas ofta att religion blivit mer synlig i det svenska samhället, liksom i övriga västeuropeiska länder, sedan millennieskiftet. Argument framförs även för att detta skulle vara tecken på att ett ”post-sekulärt” tillstånd etablerats, där religion återkommit som en politisk relevant fråga från en tidigare marginaliserad position (Halldorf 2018).

Två forskningsprojekt som studerat förekomsten av referenser till religion genom ord eller begrepp i svensk och nordisk dagspress från 1980-talet till början av 2000-talet har visat att bilden är mer komplicerad (Lövheim & Linderman 2015, Lundby et al 2018). Sett över tid finns en ökad förekomst av artiklar i dagspressen som tar upp religion sedan mitten av 1990-talet fram till millennieskiftet. Detta gäller dock framförallt vissa former av religion, och tendensen är starkare i några genrer än andra. Kortfattat visar dessa studier att referenser till islam och muslimer ökat starkt från mitten av 1990-talet, men ännu 2010 dominerade referenser till kristendom och majoritetskyrkorna i de nordiska länderna. Övriga religiösa samfund är under hela perioden mycket sparsamt skildrade i dagspressen.

Vidare är det tydligt att de flesta artiklar i dagspressen skildrar religion, och då särskilt islam, i ett sammanhang av konflikter, krig och terrorism i länder utanför Sverige. Från 2000-talet blir artiklar som tar upp islam och muslimer utifrån frågor och händelser som är aktuella i det svenska samhället starkare. Studier som fokuserat på kortare tidsperioder, som till exempel hösten 2014 (Axner 2015), visar att inrikesnyheter om islam oftast kopplas till frågor om integration, jämställdhet och diskriminering. Ytterligare en tendens i de studier som beskriver förändringar i hur religion tas upp i dagspressen är att antalet tidningsartiklar där religiösa aktörer själva presenterar sina åsikter, som krönikor, minskat och antalet debatt- och ledarartiklar som tar upp religion ökat.

Utifrån ett övergripande perspektiv som kartlägger förändring över längre tid ser vi alltså en viss ökning av medierapportering om religion under de senaste åren. Den starkaste trenden är en kritisk rapportering samt debatt om religion, framförallt islam, som kopplad till internationella konflikter, våld och samhällsproblem.

Det finns få studier om hur den svenska befolkningen uppfattar mediebevakningen av religion, men en enkätstudie som genomfördes i Danmark, Norge och Sverige 2015 (Lövheim et al 2018) visade att svenskar vid denna tidpunkt i något mindre grad än de övriga ländernas befolkning önskade mer täckning av religion, framförallt islam, i medierna. Svenskar var också generellt mindre kritiska till framförallt islam som ett hot mot samhället och kultur, och mer positiva till att ge alla religioner samma rättigheter i samhället. I alla de skandinaviska länderna, och särskilt i Sverige, finns ett tydligt stöd för att medierapporteringen om religion skall ske på ett sakligt och objektivt sätt.

Den kritiska granskningen av religion som beskrivs ovan gäller framförallt nyhetsmedier, men för att ge en mer rättvisande bild av det mediala samtalet om religion behöver vi även lyfta in andra mediegenerer, som syftar till att en fördjupad granskning och diskussion. Här ser vi andra trender, som visar att bilden är mer varierad. Vi vill i det följande lyfta fram två sådana trender när det gäller hur religion diskuteras i framförallt opinionsmaterial i dagspressen, som ledartexter och debattartiklar, och i tv och radioprogram som särskilt fokuserar på att bevaka religion.

Religion i opinionsmaterial

Ledare är en genre i dagspressen som syftar till att kommentera och driva opinion i den politiska debatten. Ledartexter utgår, liksom debattartiklar, från ett ideal om att en öppen och kritisk debatt där en mångfald av åsikter skall få uttryckas är vitaliserande för demokratisk utveckling (Nord & Strömbäck 2012). En studie av ledartexter i de största svenska dagstidningarna från slutet av 1980-talet till 2010 visar att religion inte är ett särskilt vanligt förekommande tema, men från början av 2000-talet börjar religion i ökad grad tas upp för diskussion (Lövheim & Linderman 2015). Detta är en förändring från tidigare decennier där religion oftast avvisades som irrelevant för det politiska samtalet. Även om en kritisk granskning av religion fortfarande överväger, där religiösa värden och traditioner ses som oförenliga med grundläggande, svenska, demokratiska värden, visar detta på en förändring där religion inkluderas i diskussioner om svensk politik. I några ledartexter hörs även argument för att i ökad grad inkludera religiösa medborgare i diskussioner om hur samhället skall utvecklas till exempel i frågor som rör utbildning, välfärd, och inte minst medborgares rättigheter (Lövheim 2017, 2019). Följande två citat ger exempel på hur olika uppfattningar presenteras i uppmärksammade frågor som gäller relationen mellan yttrandefrihet och religionsfrihet. Det första kommer från en ledare i Expressen 19 januari 2005 som diskuterar rättegången mot pastor Åke Green:

”Om polisen sätter i system att banda möten i kyrkor och moskéer runt om i vårt land kommer man finna gott om åtalbara predikanter från olika religiösa minoriteter. Vilken imam står först inför skranket? Vi ogillar starkt deras åsikter om homosexuella, men det viktigaste är att stå upp för den grundläggande och lagfästa yttrande- och religionsfriheten”.

Det andra citatet kommer från en ledare i Dagens Nyheter 12 november 2008:

” Religionsfriheten ska respekteras. Men det ska inte alla beteenden där man på mer eller mindre goda grunder hänvisar till de religiösa texterna”.

Debattartiklar är en genre där individer och grupper i samhället själva initierar frågor för diskussion, men urval av vilka röster som får komma till tals i tidningarna görs av en debattredaktör eller redaktion. En studie av vilka representanter för religiösa samfund som blev publicerade på de största tidningarnas debattsidor och i vilka frågor (Axner 2013) visade att Svenska kyrkan som majoritetssamfund hade fler möjligheter att uttrycka åsikter i frågor av generellt intresse, som exempelvis välfärd, medan representanter för nyetablerade samfund oftast fick artiklar publicerade i frågor som begränsades till vissa områden som dessa samfund associeras till i samhället. Till exempel berörde majoriteten av de debattartiklar som skrivits av representanter för muslimska samfund våld och konflikter, och bland företrädare för judendom dominerade artiklar om antisemitism eller Israel-Palestina konflikten.

Marta Axners studie visar att ökade debatter om religion gör det möjligt för företrädare för olika religiösa traditioner att uttrycka sina åsikter i aktuella frågor i mediasamtalet, men denna möjlighet formas i hög grad av de villkor som gäller för detta samtal. Religiösa företrädare behöver lära sig förstå och kommunicera på mediernas villkor, och de behöver legitimera sin plats i mediasamtalet genom att adressera frågor som medier sätter på agendan.

Sammanfattningsvis kan vi se en trend där religion å ena sidan fortsätter att skildras som en irrelevant fråga i det svenska samhället, och på ett sätt som kopplar samman religion med värden som beskrivs som främmande för ett modernt, demokratiskt samhälle. Å andra sidan ser vi en ökning av diskussioner där religiösa värden och företrädare tas upp som relevanta för att hantera frågor om hur ett demokratiskt samhälle möter nya utmaningar av kulturell och religiös mångfald. Ytterligare ett exempel på denna trend är att skribenter med en uttalat religiös profil nu förekommer som krönikörer och ledarskribenter i tidningar som Expressen, Aftonbladet, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet.

Religion i public service-medier

Det svenska medielandskapet utmärks, liksom det nordiska, av en fortsatt stark närvaro av Public Service-medier. Trots en snabb förändring mot alltmer digitala medier har Sveriges Television och Sveriges Radio fortfarande ett stort förtroende hos framförallt äldre generationer (Nordicom 2021), och program som sänds i dessa medier diskuteras ofta i andra medier. Public Service-medier har avtal och riktlinjer som i ökad grad lyft fram behovet av att täcka in mångfald i befolkningen vad gäller till exempel etnicitet och religion, samt av en balanserad granskning (Lundby 2018). Studier av program i Sveriges Television som syftar till en mer fördjupad granskning och diskussion av religion bekräftar den bilden. Tv-programmet *Halal-tv* sändes i Sveriges Television hösten 2008. I programmet utforskade tre svenska kvinnor som var aktiva muslimer och bar slöja, olika fenomen i det svenska samhället som pengar, jämställdhet, fotboll etcetera. Programmet väckte en stor diskussion i dagstidningar och i bloggar.

Hösten 2016 sändes programmet *Jag är muslim* i Sveriges television, som fokuserade på några svenska muslimers erfarenheter av att leva i Sverige, och där individernas egna erfarenheter snarare än en kritisk granskning sattes i fokus. Andra program visar istället på Public Service-mediernas granskande funktion. Våren 2020 och 2021 visades två dokumentärserier om de uppmärksammade morden i frikyrkoförsamlingen i Knutby i Sveriges television (*Uppdrag granskning: Knutby*) samt HBO (*Knutby: I blind tro*). I båda dessa program låg fokus på kritisk granskning av vad som på SvT Play beskrivs som ”en av de mest kända sekterna i svensk historia”.

Program som *Halal-tv* och *Jag är muslim* är exempel på hur svenska medier som syftar till en fördjupad granskning söker nya format för att öka möjligheten för företrädare för nyare religiösa samfund i Sverige att både synas i och påverka bilden av sig själva i mediasamtalet. En jämförelse av diskussionerna om *Halal-tv* på de största tidningarnas debattsidor och i bloggar samt kommentarer till dessa visade att diskussionen på debattsidorna framförallt kom att handla om ifall, hur och av vem religion skall presenteras i Public Service-medier, samt hur programledare och journalister skall hantera frågor om objektivitet. Diskussionen i bloggar handlade mer om möjligheten att leva som troende muslim i det svenska samhället, och här kom en större mångfald av åsikter till uttryck (Lövheim & Axner 2013).

Ett annat exempel är programmet *Människor och tro* som sänds i Sveriges Radio P1, och som har till uppgift att bevaka och granska religion. En studie av hur programmet 2015 skildrade olika religioner visade att det finns ganska god balans mellan mängden programtid som viks för islam och kristendom, men återigen att dessa religioner dominerar starkt över andra mindre samfund (Lövheim & Jensdotter 2018). *Människor och tro* hade under 2015 ett uttalat syfte att lyfta fram minoritetsröster bland annat genom telefonväkterier, en form där lyssnare inbjöds att ringa eller mejla till programmet och ställa frågor till en grupp inbjudna experter. Programmet öppnade också upp för uppföljande diskussioner om reportage och debatter på sin Facebook-sida.

Program som *Halal-tv*, *Jag är muslim* och *Människor och tro* visar en annan aspekt av det mediala samtalet om religion. Liksom den förändring i opinionsmaterial som nämndes tidigare visar dessa program på en trend där religion under 2000-talet har flyttats in från periferin till en mer central position i det svenska mediasamtalet, och att religion idag kopplas till bredare samhällsfrågor än de mer begränsat samfundsinriktade. I dessa program överväger fortfarande företrädare för de största och mest omdiskuterade svenska samfunden, som Svenska kyrkan och de muslimska samfunden. Fokus ligger på kritisk granskning, men dessa program är också exempel på medieskildringar som görs med ett syfte att låta de inblandade komma till tals, och att lyfta fram komplexiteten av de fenomen som skildras genom olika erfarenheter och tolkningar. Här utgår medierna från sitt uppdrag att bidra till att skildra en ökad religiös och kulturell mångfald i Sverige, och att bidra till ett öppet demokratiskt samtal om betydelsen av detta.

I flera av de exempel som nämnts lyfts vissa individers erfarenheter fram, inte sällan unga människor och kvinnor. Dessa individer väljs ofta i ett syfte att bredda bilden av representanter för religiösa samfunden och att synliggöra olika erfarenheter. Som flera studier visat (Axner 2013, Lövheim & Jensdotter 2018, Lövheim 2019) är det vanligt att till exempel unga muslimska kvinnor lyfts fram som motbilder till eller undantag från en patriarkal maktstruktur inom religiösa samfund. Dessa kvinnor får stå som exempel på individer som lyckats utmana eller omforma sin religion så att den är möjlig att förena med vad som ses som ”normala” svenska värderingar och sätt att leva. Ett fiktivt exempel som fått stor uppmärksamhet är karaktären Sana i den norska ungdomsserien *SKAM* som sändes i Sveriges Television från 2016 och framåt. I säsong 4 av *SKAM* är Sana seriens huvudperson, och i en studie av ungas möten med religion medier och andra sammanhang (Wrammert 2021) lyfts Sana fram som en karaktär som ger ett inifrånperspektiv och en ökad förståelse för hur det är att leva som ung muslim i ett sekulariserat samhälle. Den fiktiva formen är inget hinder för att Sana ska fungera som en förebild och inspiration, och ses som exempel på en positiv medieskildring av islam och muslimer.

Samtidigt finns det ett både och i denna typ av skildringar. Det är en skildring som å ena sidan utmanar negativa stereotyper om förtryckande religiösa strukturer och traditioner, men som å andra sidan riskerar att förstärka dessa genom att de individer som inte följer dem lyfts fram som undantag. Dessa exempel fungerar även väl med en svensk självbild av att vara ett modernt, jämställt och tolerant land. Fokus på unga muslimer som lever som ”vanliga svenska ungdomar” riskerar därmed att förstärka en bild av islam som en religion som ”egentligen” är oförenlig med vad som ses som svensk kultur och värderingar.

Hur kan vi tolka bilden?

Hur kan vi tolka dessa till synes paradoxala trender av ökad förekomst, ökad mångfald av perspektiv, men fortsatt kritisk skildring av religion i medier? Även om det finns visst stöd i forskningen för en ökad förekomst av religion i medier, så skall detta inte på ett enkelt sätt tolkas som ett ökat *intresse* för religion i svenska medier.

Medialisering är en teori som försöker fånga hur mediers betydelse i samhället utvecklas över tid, och hur mediernas sätt att arbeta påverkar den bild av verkligheten som de presenterar. Ett centralt begrepp i teorin om medialisering är medielogik, som beskriver mediers sätt att fungera utifrån såväl teknologiska och strukturella aspekter, som de mer implicita rutiner, normer och värderingar som formar det dagliga journalistiska arbetet. När medier tar sig an religion som ämne kommer detta att innebära att religion skildras utifrån mediernas principer och agenda. Den situation vi beskrivit ovan kan tolkas som uttryck för såväl kontinuitet som förändring i denna medielogik. Den dominerande trenden i mediers intresse för religion präglas av mediernas uppdrag i samhället att presentera nyheter och kritiskt granska makthavare. Här styr riktlinjer och principer av nyhetsvärdering, samt källkritik, granskning av fördelning av resurser och uppföljning av beslut etcetera. Men mediers uppdrag i samhället omfattar även en strävan efter objektivitet och yttrandefrihet, vilket formar praktiker för att låta olika röster komma till tals och belysa ett fenomen från flera olika vinklar. Mediernas logik bidrar till största delen till en kritisk granskning av religion och ett fokus på de former av religion, och de aktörer, som främst fungerar ihop med nyhetsvärdering och aktuella debatter som anses ha allmänintresse i samhället. Trots det så kan det faktum att fler uttryck för religion blir synliga i samhället, liksom spänningar mellan olika grupper, rättigheter och värderingar som involverar religiösa värderingar och handlingar, även innebära en förändring i medielogikens hantering av religion. Ett exempel på detta, som berör strukturella faktorer, är debatter och ändrade riktlinjer om ökad mångfald i uppdragsbeskrivningar för till exempel Public Service-medier, eller bland opinions-skribenter i svenska dagstidningar. Ett annat exempel är ökad diskussion bland journalister om hur religion kan och skall granskas i medier, samt journalistik som aktivt arbetar för att lyfta fram olika röster, grupperingar och komplexitet inom religiösa samfund och i religiöst vardagsliv i samhället (Lövheim 2021).

Hur ser det mediala samtalet om religion ut i digitala (sociala) medier?

Idag samsas de traditionella, även kallade äldre, medierna, med nyare medier. De nyare medierna går ofta under samlingsnamnet sociala medier och har gemensamt att de alla är digitala. Digitaliseringen har inneburit att de sätt som offentliga samtal och debatter tidigare fördes har fått sällskap med de nya sätt att diskutera som präglar de sociala medierna, vilket öppnat för utrymme åt nya röster, argument och åsikter (Rasmussen 2008). Samtidigt går det inte dra en tydlig linje mellan äldre och nyare medier. Dagens medier präglas av en så kallad hybriditet, där det äldre och det nyare möts och påverkar varandra (Chadwick 2017). Denna

typ av hybriditet kan skapa möjligheter till debatt om frågor som annars får ett litet utrymme i den offentliga debatten.

Ett sådant exempel är frågan om abort och samvetsfrihet, vilken analyserades i en studie av Sveriges Radios program *Människor och tro*, och ett telefonväkteri som ställde frågan om samvetsfrihet och hur samvetsfrihet inom sjukvården skulle påverka rätten till abort (Jensdotter 2021a). I programmet inbjöds lyssnarna att delta i diskussionen både i radio och på de sociala medierna Facebook och Twitter. De olika diskussionsformerna som programmet öppnade upp, visade på hur det traditionella medieforumet radio på ett tydligare sätt styrde diskussionen och vilken typ av inlägg som fick utrymme. I den diskussion som fördes på sociala medier, framförallt programmets Facebook-sida, förekom fler referenser till religion och i flera inlägg fördes religiöst grundade åsikter om att abort är fel fram. Denna typ av religiösa argument har ofta svårt att få gehör i den större offentliga debatten, inte minst då den förs i de traditionella mediernas format. Men samtidigt som sådana diskussioner kan öppna för religiösa argument som del av offentlig debatt, riskerar de också att förstärka en negativ bild av religion som något som bör hållas inom det privata för att inte riskera att utmana viktiga svenska värden, såsom jämställdhet.

Den som själv varit aktiv på sociala medier vet att de diskussioner som förs där ofta utmärks av en polariserande ton, och det pågår en större samhällsdiskussion om huruvida de sociala medierna bidrar eller försvårar för den demokratiska utvecklingen i världen. I det polariserade klimatet är det de negativa bilderna som får störst genomslagskraft, så också i fråga om religion. Flera studier har uppmärksammat hur sociala medier på ett effektivt sätt utnyttjas av populistiska och nationalistiska rörelser för att marknadsföra sitt budskap eller sprida falska nyheter (Larsson, 2020, Ekman 2019). Studier visar även hur negativa föreställningar om islam dominerar i de digitala medierna, och förstärks genom Facebook-grupper som "Stå upp för Sverige". Genom de nyare mediernas mekanismer kan denna typ av retorik bidra till att förstärka diskurser och gruppdynamiker på ett sätt som riskerar att leda till ett ökat våld mot bland annat religiösa grupper eller individer (Törnberg & Wahlström 2018; Wahlström & Törnberg 2019).

Samtidigt visar andra studier på att diskussioner i nyare medier kan vara betydligt mer mångfacetterade än så. I en studie av diskussioner om religion och politik på Facebook (Jensdotter 2021b) analyserades kommentarer till tidningsartiklar som äldre nyhetsredaktioner publicerat på sina Facebook-sidor. Artiklarna rörde tre olika politiska händelser och tre olika partier: Miljöpartiet och mediedebatten om två muslimska politiker, vilken inkluderade den så kallade handskakningskontroversen då en politiker avböjde att skaka hand med en kvinnlig reporter med hänvisning till sin muslimska tro våren 2016; Kristdemokraterna och rapporteringen om hbtqi och abort under åren 2015-2016; samt Sverigedemokraterna och valet till Svenska kyrkan 2017. Genom en analys av över 20 000 Facebook-kommentarer visar studien på hur diskussioner om religion och politik präglades av åsikter som på olika sätt uttrycker att religion bör stanna i den privata sfären och inte blandas in i politik eller andra offentliga angelägenheter. En annan sak som stack ut var ett stort inslag av kritik mot islam, så även i diskussioner som inte direkt handlade om islam utan istället utgick från kristendom.

En slutsats som går att dra av studien är att religion är ett ämne som väcker engagemang och känslor. Det gäller inte minst frågor som knyter an till den större samhällsdiskussionen: Går det att blanda religion och politik? Vilken roll kan och bör religion ha i det offentliga? Är det möjligt att kombinera religion och jämställdhet? Är religiös pluralism något önskvärt? Det

kan ses som en del av den större trend vi lyfter fram ovan, där religion oftare förekommer på nyhetssidor och fungerar som ingång till bredare diskussioner om samhällets värderingar. Det fanns även ett tydligt mönster där negativa känslor och en hårdare ton var vanligare i diskussioner om islam. Dessa diskussioner innehåller återkommande inslag som att muslimer måste “ta seden dit man kommer” eller “åka hem”.

Studien stödjer tanken om sociala medier som en plats där nya röster, argument och åsikter kan ta plats i den offentliga diskussionen. Diskussionen präglas av andra typer av argument än de som oftast hörs i den offentliga debatten i traditionella medier, och till skillnad från de debattsidor som Axner analyserat, finns det i de sociala mediernas kommentarsfält utrymme för såväl personliga erfarenheter och känslor som hänvisningar till den egna religiösa övertygelsen. Det förekommer även argument som tar sin utgångspunkt i någon av de heliga skrifterna Bibeln eller Koranen, eller i mötet med andras religiösa tro och traditioner. I de sociala medierna skapas med andra ord utrymmen för religiösa aktörer att uttrycka sig, bortom de sätt som journalister efterfrågar för att kunna skapa en “bra story”.

Dessa nya dimensioner av den offentliga debatten till trots, är det dock liknande bilder av religion som framkommer också i de nyare medierna. De negativa bilderna dominerar, vilket är särskilt utmärkande i fråga om islam. Åsikter om religion uttrycks ofta på ett generellt sätt: “alla religiösa människor är si...”, “alla muslimer är så...”, medan de positiva bilder som lyfts fram utgår från enskilda personers egen erfarenhet av tro eller av religiösa människor som utgör undantag. Precis som denna typ av positiva inslag i äldre medier finns det en risk att de istället förstärker de föreställningar av religion som de försöker utmana, just genom att lyfta fram ett undantag som därmed riskerar att bekräfta den dominerande bild av religion som präglade de studerade diskussionerna: religion och religiösa individer platsar inte i ett modernt och sekulärt samhälle.

Hur påverkar det mediala samtalet om religion möjligheten att leva ut religionsfriheten idag i Sverige? Hur påverkas trossamfund?

Utvecklingen av det svenska medielandskapet mot en allt större digitalisering har skett parallellt med det vi ovan beskriver som en ökad synlighet av religion i det offentliga. Religion är idag en alltmer omdiskuterad men också politiserad fråga i Sverige (Lindberg 2020). Kombinationen av dessa två trender menar vi kan ha såväl negativa som positiva effekter på möjligheten att leva ut religionsfriheten i Sverige idag.

Ser man till de digitala medierna riskerar de att bli en arena för hat och hot riktat mot gruppen religiösa, specifika samfund eller religiösa individer. Att detta hat särskilt riktar in sig på islam och muslimer framkommer i flera studier, men det drabbar även judar och kristna såväl som andra religiösa grupper. En sådan utveckling riskerar att ha en negativ påverkan på det offentliga samtalet om religion och de sätt som olika religiösa aktörer och trossamfund kan vara del av det. Ett aktuellt exempel är att Svenska kyrkans ärkebiskop Antje Jackélen har valt att sluta twittra på grund av det hat hon möter på forumet. Jackélen uttrycker själv att en stor del av detta hat springer ur åsikter om hennes egen och Svenska kyrkans inställning till islam som allt för positiv (Yussuf 2021).

Samtidigt kan de digitala medierna, precis som vi beskriver ovan, utgöra forum där en stor mångfald av röster kan göra sig hörda, så även de religiösa. På så vis stöder de digitala medierna trenden att mediesamtalet om religion i Sverige idag i ökad grad öppnar upp möjligheter för fler att delta i den offentliga debatten och där uttrycka sin åsikt. I de studier

som vi lyfter fram ovan går det se att det även finns exempel på diskussioner i de digitala medierna där hatet och hotet lyser med sin frånvaro och det istället skapas forum för konstruktiv diskussion om olika samhällsfrågor. En annan möjlig positiv effekt är att digitala medier kan vara en kanal för att uttrycka positiva reaktioner på en nyhet eller ett medieinslag. Exempelvis var det mest engagerande inlägget på radioprogrammet *Människor och tros* Facebook-sida då den analyserades 2015 (Lövheim and Jensdotter 2018) ett inlägg om en kvinnlig muslimsk polisstudent som bar hijab som del av sin polisuniform. Den absoluta majoriteten av reaktionerna som inlägget genererade var positiva, uttryckte uppmuntran och lyfte fram polisstudenten som en förebild. Att sociala medier kan vara en resurs i sökandet efter religiösa förebilder har även framkommit i andra studier. Det gäller inte minst unga muslimska tjejer som via sociala medier kan finna positiva rollmodeller som är ovanliga i de äldre mediernas rapportering om religion (Wrammert 2021).

Religionsfriheten omfattar enligt svensk grundlag en frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Inom ramen för detta innefattas frihet att tro enligt en viss religiös övertygelse, att praktisera denna i olika delar av livet, och en frihet att ta del av, sprida och debattera olika religiösa idéer liksom att bilda och medverka i religiösa sammanslutningar. Den forskning vi har presenterat i denna text visar att det mediala samtalet om religion i Sverige idag ger både möjligheter och begränsningar för individer och samfund att leva ut religionsfrihet. Den ökade debatten om religion som en mer central fråga i det svenska samhället, och den ökade mångfalden av tros- och livsåskådningar som kommer till uttryck i mediasamtalet skapar, tillsammans med nya digitala medieformer, fler möjligheter för fler att utöva friheten att själv ta del av, uttrycka och diskutera sin tro, liksom att finna forum där både stöd för och kritisk utmaning av denna kan ske. De begränsningar av möjligheten att utöva religionsfrihet som vi ser i det nya medielandskapet gäller i högre grad den del av utövandet som sker tillsammans med andra, och framförallt dem som inte delar den egna uppfattningen. I en större religiös och kulturell mångfald skapas fler möjliga mötesplatser mellan olika uppfattningar och sätt att leva enligt sina övertygelser, och även fler möjligheter till krockar eller spänningar mellan dessa.

Vi har pekat på hur olika mediers logik, explicita riktlinjer, medieteknikens förutsättningar, liksom mer implicita rutiner och värderingar, skapar olika möjligheter att hantera denna situation. En mycket viktig fråga för samfunden är att skapa möjligheter bland sina medlemmar till ökad kunskap och diskussion om hur olika medier formar samtalet om religion och värderingsfrågor. Det engelska begreppet ”media literacy” fångar in att en sådan kompetens behöver innefatta både kunskap om hur jag får tillgång till olika typer av information i medier, liksom förmåga att tolka denna information och utvärdera betydelsen av den. I begreppet innefattas även kompetens att använda kunskapen till att bättre kommunicera om olika frågor i medier (Lövheim 2012, Wrammert 2021). Med ökad kunskap om såväl vad som kommuniceras om religion i det mediala samtalet, liksom hur detta görs av olika aktörer och i olika sammanhang, kan bättre möjligheter för religiösa individer och samfund skapas för att förverkliga religionsfrihet i Sverige idag.

Litteratur:

Axner, Marta (2015) Representationer, stereotyper och nyhetsvärdering. Rapport från medieanalys om representationer av muslimer i svenska nyheter. Stockholm: DiskrimineringsOmbudsmannen (DO). <<http://www.do.se/om-diskriminering/>>

publikationer/representationer-stereotyper-och-nyhetsvardering/>.

Axner, Marta (2013) *Public Religions in Swedish Media: A Study of Religious Actors on Three Newspaper Debate Pages 2001–2011*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Chadwick, Andrew (2017). *The hybrid media system: politics and power*, New York, NY: Oxford University Press.

Ekman, Mattias (2019). Anti-Immigration and Racist Discourse in Social Media, *European Journal of Communication* 34(6): 606-618.

Halldorf, Joel (2018) *Gud: Återkomsten*. Libris förlag

Jensdotter, Linnea (2021a). “Ska vi ha samvetsfrihet i Sverige?” - samvetsfrihet som en medialiserad konflikt. I: Linde Lindkvist & Johannes Ljungberg (red.), *Samvete i Sverige: Om frihet och lydnad från medeltiden till idag*. Lund: Nordic Academic Press.

Jensdotter, Linnea (2021b). *Religion och politik i hybrida mediemiljöer: En analys av kommentarer till nyheter om Miljöpartiet, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna på Facebook*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Jensdotter, Linnea & Mia Lövheim (2020) Criticizing Religion in Mediatized Debates. In Lövheim, M & M. Stenmark (2020) (eds.) *A Constructive Critique of Religion: Encounters between Christianity, Islam, and Non-religion in Secular Societies*. London: Bloomsbury Academic, pp. 64–176.

Lindberg, Jonas (2020). Changes in the politicisation of religion in Scandinavian parliamentary debates 1988–2019. *Nordic journal of religion and society*, 33(02): 87–100.

Larsson, Anders Olof (2020). Right-Wingers on the Rise Online: Insights from the 2018 Swedish Elections, *New Media & Society* 22(12): 2108-2127.

Lövheim, Mia (2021) Gender, Religion and the Press in Scandinavia. In Radde-Antweiler Kerstin and Xenia Zeiler (eds.) *Routledge Handbook of Religion and Journalism*. Routledge, pp. 62-75

Lövheim, Mia (2019) ‘The Swedish Condition’: Representations of Religion in the Swedish Press 1988–2018. *Temenos* 55 (2), 271–292 special issue Religion in Nordic newspapers.

Lövheim, Mia and Linnea Jensdotter (2018) Contradicting Ideals: Islam on Swedish Public Service Radio. In Lundby, Knut (ed.) *Contesting Religion. The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*. Berlin, Boston: DeGruyter, pp. 135-152.

Lövheim Mia, Haakon H. Jernsletten, David Herbert, Knut Lundby, Stig Hjarvard (2018). Attitudes: Tendencies and Variations. In Lundby Knut (eds), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*. Berlin, Boston: De Gruyter, pp. 33–50

Lundby, Knut; Henrik Reintoft Christensen, Ann Kristin Gresaker, Mia Lövheim, Kati Niemelä, Sofia Sjö, Marcus Moberg & Arni Svanur Danielsson (2018) Religion and the Media: Continuity, Complexity, and Mediatization. In Furseth, Inger (ed.) *Religious*

Complexity in the Public Sphere - Comparing Nordic Countries. Basingstoke: Palgrave MacMillian, pp 193-249.

Lövheim, Mia (2017) "Religion, Mediatization and 'Complementary learning processes' in Swedish Editorials". *Journal of Religion in Europe* 10 (4), 366-383.

Lövheim Mia & Alf Linderman (2015) Media, Religion and Modernity: Editorials and Religion in Swedish Daily Press. In Hjelm, Titus (ed) *Is God Back? Reconsidering the new visibility of religion*. London: Bloomsbury, pp. 32-45.

Lövheim, M. (2012). Religious Socialization in a Media Age. *Nordic Journal of Religion and Society*, 25(2), 151-168.

Lövheim Mia and Marta Axner (2011) Halal-tv: Negotiating the place of religion in Swedish public discourse, *Nordic Journal of Religion and Society*, 24 (1): 57–74.

Nordicom (2021). *Mediebarometern 2020*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Nord, Lars & Jens Strömbäck (red) *Medierna och demokratin*. Lund: Studentlitteratur, 2012.

Rasmussen, Terje (2008). The Internet and Differentiation in the Political Public Sphere. Panel Discussion II: Culture and Media Technology. *Nordicom Review*, 29(2): 73–83.

Törnberg, Anton & Wahlström, Mattias (2018). Unveiling the radical right online. Exploring framing and identity in an online anti-immigrant discussion group. *Sociologisk Forskning*, 55(2-3): 267–292.

Wahlström, Mattias & Törnberg, Aanton (2019). Social Media Mechanisms for Right-Wing Political Violence in the 21st Century: Discursive Opportunities, Group Dynamics, and Co-Ordination. *Terrorism and Political Violence*, sid. 1–22. Tillgänglig på: <http://dx.doi.org/10.1080/09546553.2019.1586676>.

Wrammert, Anna (2021). *Med(ie)vetenhet, motstånd och engagemang: Gymnasieungdomars tal om och erfarenheter av religion*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Yussuf, Mohamed (2021). Ärkebiskop Antje Jackelén tar paus från Twitter: Det är som om det skjuts giftpilar mot dig. *Dagens Nyheter*, 6 april 2021. Tillgänglig på: <https://www.dn.se/kultur/arkebiskop-antje-jackelen-tar-paus-fran-twitter-det-ar-som-om-det-skjuts-giftpilar-mot-dig/> [Hämtad 22 september 2021].